

sequi. Igitur «pro reverentia», quam senibus habueris, «accedit tibi bona gratia;» gratiosus enim videberis et habeberis.

Jansenius vero plenius: Gratia, inquit, preit verecundiam, vel (ut grace est) verecundum; quia illi semper praesens est, et parata ad excipiendum illam vel illum, quomodo qui aliquem honoris causa precedit, illi semper adest, paratus ad succurrendum, si opus fuerit. Aut, quia verecundiam statim de se diffundit gratiam, sicut tonitruum de se emitunt coruscationes. Similis est locutio in Psalmis, cum de Deo dicitur, *Psalm. LXXXVIII:* «Misericordia et veritas precedent faciem tuam,» nempe quia illas virtutes Deus inseparabiles habet semper comites, easque in omnibus suis factis mox ostendat et relucere facit. Itaque phrasim, que est in eo quod dicitur: «Ante verecundiam anteibit gratia,» bene exprimit addita ab interprete pars, que in Greecis non est: «Et pro reverentia, hoc est verecundia, «accedit tibi gratia bona,» hoc est gratiositas, q. d. Proper revercundiam gratias eius, quia verecundia juvenes valde commendat. Bene autem «gratia» coruscationi comparatur, «verecundia» tonitruo, qua sicut coruscatio et fulgor suo lumine mirat et exhilarat, ita et gratia lumen suum habet exhilarans: et sicut tonitruum homines faci attonitos, ita et verecundia. Significatur ergo quod quemadmodum tonitruo, rei per se non letat, adest fulgor per se letum, quodcum tonitruum de se diffundit: ita verecundia, res que torqueat, et attonitum facit hominem, adjacuum semper habet gratiam, quam de se diffundit, instar lucis fuliginei et recreantem. Ita Jansenius apposito.

Eodem reddit lectio Romana, que pro tonsu legit grandinem, id est grandinem tonantem, sive tonitruum grandinam. Nam, ut ait Lyranus, initio veris et autumni, ac alias stepe, dum anni vel auro tempora mutantur, cum tonitruo, vel potius statim post tonitruum et fulgor, sequitur grando. Itaque manifestius et clarius est quod fulgur posterior sit grando quam tonitruum. Nam tonitruo prius est fulgere, imo fulguris est causa; et si tarditatem soni et auditus posterius audiatur, et prius videatur fulgor ob eius aqua ex visu celeritatem. Tonitruum enim collidente nubes elicunt fulgor; fulgor vero resolvit nubem in imbreu et grandinem. Nam tradit Plinius, lib. II, cap. LX: «Grandinem conglaciato imbre gigant, et nivem eodem humore mollius coacto; pruinan autem ex rore gelido.» Idem docet Aristoteles, lib. I Meteorolog. cap. xii. Unde Rabanus sic explicat, q. d. «Fulgur coruscationis precebit ponit grandinem: sic etiam nitor gratiae precedit gratiam verecundiae, et auget pro reverentia donum superius gloria.»

Aposite silencio juvenum subjungit commendationem verecundiae; quia silentium esterque precepta que juvenibus jam dedit, manant ex verecundia, adeoque non aliud quam verecun-

diam in verbis et factis juvenibus prescribant. Aperte vero gratia conferunt coruscationes, et verecundia grandinem; quia et gratia gratiosos illustrat, eosque splendidos et coruscos efficit: atque verecundia verberat, percussit et sternit mentem, aqua ac grande sternit segelum. Rursum, siue grande est imber conglaciatus, sic verecundia aqua ac timor (est enim ipsa timoris pars et species) aquum constringit, infrigitat et quasi conglaciat, indeque faciet pallorem, lingua balbitionem, cordi palpitationem, membris tremorem non raro inducit. Quocirca timor semper pudorem comitatur, adeoque pudibundi sunt timidi, et vice versa.

Moraliter, disce hic quanta sit gratia verecundie juvenum, utpote que conferunt coruscationes et fulguri; ipsa enim aqua ac modestus est quasi fulgor, flos, et venustas vita et morum, uti docet S. Ambrosius, lib. I Offic. cap. XLV et XVII: «Est igitur, inquit, honorum adolescentium timorem Dei habere, deferre parentibus honorem, habere senioribus reverentiam, castitatem tuiri, non aspernari humiliatatem, diligere clementiam ac verecundiam: que ornamentum sunt minori etatis. Ut enim in senibus gravitas, in juvenibus alacritas: ita et gratia lumen suum habet exhilarans: et sicut tonitruum homines faci attonitos, ita et verecundia. Significatur ergo quod quemadmodum tonitruo, rei per se non letat, adest fulgor per se letum, quodcum tonitruum de se diffundit: ita verecundia, res que torqueat, et attonitum facit hominem, adjacuum semper habet gratiam, quam de se diffundit, instar lucis fuliginei et recreantem. Ita Jansenius apposito.

Vide eundem tractatum *De Ordine vite*, sive *De Doctrina puerorum*, ubi multa ex Officis S. Antonii transcripta sunt, et stylus omnibus evariat. Quia de causa, Bellarminus, lib. De Script. Ecclesi., et alii dubitant an hic tractatus sit S. Bernardi. Rursum haec potius accipias de reverentia, quia Deo debetur, dum eum oramus, q. d. Sic ut co-

rusatio, oculos exhilarans, grandinem et tonitruum precedit: grandinem quidem revera, quia ipsa ruptione nubis elicunt; tonitruum vero ad sensum, quia prius fulgor sentitur et oculi objiciuntur, quam tonitruum auditur: ita pariter gratia aut favor Dei, instar coruscationis mentem exhilarans, verecundiam et reverentiam instar tonitrui aut grandinis nos constringentes precedit; quia signum est praeveniens gratia Dei, si ipsum non reverenter habita accedit nobis bona gratia; nam quod poterimus a Deo, hoc utique obtemperamus.

15 et 16. ET HORA SURGENDI NON TE TRICES; PRECURE AUTEM PRIOR IN DOMUM TUAM, ET ILICET AVOCARE (perpetrare) aliqui legum, advocare: vide Franciscum Lucae' in notis hic), ET ILICET LUDUS, ET AGE CONCEPTIONES TUAS, ET NON IN DELICTIS, ET VERBO SUPERBO. — Ita Romana, Rabanus et alii. Minus recte ergo pro non te trices, Jansenius legit, non trices; id est, inquit, ne sis treticus, id est tristicus, gravis et tardius. Alii pejus legunt, non te tristes, vel non te tristis, id est contristet, scilicet hora surgendi et abeundi. Completnus, non te trices, uti se fricant gulosos, bibones, otiosi et piger, cum a symposio lauto avocant et avelantur. Graeca habent, πινείη, id est ne sis ultimus; sic ergo totam sententiam effundunt: *In hora exire, et ne sis ultimus; recurri in domum, et ne torpes: ibi ludet et fac cogitata tua, et non in peccatis et sermone superbo;* Tigrinura: *Mature surgas, non inter ultimos recipie te domum, nec descedas: ibi tude, tuque indulge arbitrio, dum ne pecces, aut superbe agas.* Hebreum enim זבְּרַת dabat, id est verbum vel sermo, serpe per metonymiam sumitur pro re vel sermone significata: sermo ergo superbus est res, actio et opus superbum. Arabicus aliquia addens, nonnulla demeus, sic habet: *Ne verbo contumelia officia maiorum te, neque verba multiplices super mensam, et vade in domum tuam, dum stabitis es mente, et adi loculum tuum in timore Domini, et non in defectu.* Syrus quoque multum transiliens, alia compendio perstringens, hec duxit tractus habet: *In tempore mensa ne multis sis ad loquendum, et dum adhuc in te est recordatio, abi in domum tuam, et fac voluntatem tuam in timore Dei, et non cum detrimento.*

Quartum est hoc juvenum in convivio montum, scilicet ut, dum limita est mensa, aut certe dum tempus surgendi est, illico surgant, domumque abeant: sunt enim qui post mensam stantes colloquuntur, potant, sequi se inebriant, manentque in multam noctem. At ergo, «non te trices,» id est non te tristes aliorum remoris, ne tricas quare, ne moras necete, iti facint qui a convivio vel convivatore detineri se sinunt, imo ambiant donec inebriantur; indeque in rixas, verbera et cades incident: sed prior a convivio domum abi, et illie inter tuos mentem a seruis avoca, liber exponde et recrea, ludoque quopiam exerce, si

tus, qui est actus imperfectus; unde et delectationes sensibiles non sunt tote simul, sed in eis aliquid pertransit, et aliquid expectatur consummandum, ut patet in delectatione ciborum et venerorum, sed intelligibilia sunt absque motu; unde delectationes tales sunt tote simul. Est etiam firmior, quia delectabilia corporalia sunt corruptibilia et cito deficiunt; bona vero spiritualia sunt incorruptibilia. Subdit deinde secundum quid delectationes corporales maiores esse spiritualibus: « Sed quoad nos, inquit, delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria: primo, quia sensibilitas sunt magis nota quoad nos, quam intelligibilia; secundo etiam, quia delectationes sensibiles, cum sint passiones sensitivae appetitus, sunt cum aliqua transmutatione corporali, quod non contingit in delectationibus spiritualibus, nisi per quamdam redundantiam a superiori appetitu in inferiore; tertio, quia delectationes corporales appetuntur ut medicinae quedam contra corporales defectus vel molestias, ex quibus tristitia quedam consequitur. Unde delectationes corporales tristitis hujusmodi supervenientes, magis sentiuntur, et per consequens magis acceptantur quam delectationes spirituales, que non habent tristitis contrarias. »

Moraliter hic dico, ut initio mensa premittenda est benedictio, sicut ex veterum ritu ostendit, I Tim. IV, 5; ita eidem subjungenda esse gratiarum actionem, qua ei gratias agamus de tam liberali et laute reflectione, juxta id quod ait Paulus, I Tim. IV, 3: « Quos (cibos) Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione; » immo juxta id quod Moses prescrivit Hebreis, Deuter. VIII, 10, dicens: « Ut, cum comedemus et satiatis fueris, benedic Domino Deo tuo pro terra optima quam dedit tibi. » Qua de causa Ju-daei in festis et solemnibus epulis, etiamnam illi finitis hoc ritu Deo gratias agunt, ut habetur in Sidur habberacoth, id est, Ordo benedictionum. Paterfamilias, vel honorario conviva, poculum vino refertur utraque manu tenens, dicit: « Benedicamus, sive gratias agamus Deo nostro, quia edimus de suo. » Hoc dicto respondent con-vive: « Sit laudatus Deus noster, de cuius bonis comedimus, cujusque benignitate vivimus. » Post hunc qui orando praedit, sic denovo orat: « Benedic nos ipse, et benedictum sit nomen eius. » Et plura deinde addit in eandem formam. Quibus finitis, omnes conviva sequentem orationem submissa voce apud se dicunt: « Timete Dominum, omnes sancti eius; quoniam non est inopinamentibus eum: dirige egerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuerunt omni-bono, » Psal. XXXIII, 10. Post illa rursum qui orando praedit, hac prece gratiarum actionem concludit: « Benedic sis tu, Dominus Deus noster rex mundi, qui creas fructum vitis. » Quo dicto ex benedicto poculo, quod manu tenet, paululum bibit. idem mox omnibus convivis degustandum

prebet, atque ita distribuit. Quem Hebreorum ritum Christus servavit in ultima cena, ut patet Luce XXII, 17. Eaque peracta hymnum cum Apostolis dixit. Ubi Paulus Burgensis, ex Hebreo Christianus, velutus Iudaorum traditionem fuisse scribit, ut comes agno paschali psalmum cxxi: « Laudate pueri, Dominum, » et sequentes usque ad psalmum cxviii: « Beati immaculati in via, decarentur; et hunc esse hymnum quem Christus cum discipulis ecceperit.

A Christo et Hebreis his mos, finita mensa, gratias agendi Deo, transvit ad Christianos. Unde primi Christiani idem facit accepit S. Justinus, Apologia 2; S. Augustinus, epist. 59 ad Pautinum: Irenaeus, lib. IV; Tertullianus, Apologia, cap. XXXIX: « Oration, inquit, auspiciata et claudit cibum. » Huc facit illud ex Concilio Nannensis, dist. 44. Nullus: « Quoniam autem conveniunt presbyteri ad aliquod convivium, aliquis prior illorum versum ante mensam incipiat, et cibum benedicat; et tunc secundum ordinem sedeant, alter alteri honorem præbentes, et per cibum et potum benedicant, et aliquis illorum aliud de sancta Scriptura legat. Post refectionem similiter hymnum dicant ad exemplum Domini, sicut in cena fecisse legitur, » etc. D. Hieronymus, ad Eustochium, cap. I. De Consecratione mensa, sic scribit: « Unde nobis sollicitus providendum est ut solemne dictum non tam eborum abundantia, quam spiritus exultationis celebremus. Quia valde absurdum est nimis saturitate velle honore martyrem (Petrum in filio, in cuius natali haec scripsiter), quem scilicet Deo placuisse jejunis. Ita tibi semper comedendum est, ut cibum et oratio sequatur. » Lectio. Id paulo ante in epist. 18 ad Marelum, Ambrosii exemplo confirmat; quoniam dicit in epistola quadam eum scriptissimum nuncquam se cibum, origine presente, sine lecture sumpsisse; nuncquam iniisse somnum nisi unus et fratribus sacris litteris personare. D. Chrysostomus cum Annam, Samuels prophetam matrem, post epulas intende Deum orasse dixisset, ut illi sterilitatem solveret, hec subiicit: « Hoc igitur a femina lucri consueti sumus, ut sciamus et post convivium orare. Quisquis enim ad hoc preparatus fuerit, nunquam in chrietiam aut in violentiam incidet, nunquam edaciate distendet; sed quoniam expectationem prectionis habet, freno imposito ambo, convenienti mensura attinet ex omnibus que fuerint apposita, multaque benedictiones tum animam, tum corpus impicit. Siquidem convivium, quod a prectione copiunt in prectionem desinit, nunquam deficit, sed quovis fonte uberioris nobis omnia affret bona. Ne igitur tantum negligamus lucrum. » Probat exemplo: « Absurdum enim fuerit, si cum familiis nostri, si quando partem aliquam eorum quae nobis apposita sunt, accepirent, nobis gratias agant, beneque nobis precentes abeant; nos, cum tot tantis

que fruatur bonis, ne hoc quidem honoris Deo persolvamus, presertim cum hinc multa simus consecuti securitatem. Ubi enim precatio et gratiarum actio, eo Sancti Spiritus advenit gratia, abiguntur demones, et omnis adversaria potestas diffugit ad discedit. Qui se conversurus est ad orandum, non audet quidquam absurdum loqui, ne in medio quidem convivio: aut, si locutus fuerit, mox resipiscit. Primo oportet tum in initio, tum in fine convivii gratias agere Deo, ob hanc preceptu causam, quod, quoadmodum dicere operari, hand facile prolaborum in ebrietatem, si nos ipsos in consuetudinem constitutus. Quin, si quando surixerit crupula potuque gravatus, ne sic quidem abjicias consuetudinem, » etc.

Grecianice Ecclesie (uti liquet ex ejus Horologio) benedictionis mensa et gratiarum actionis hec existat formula: primo, antequam cibis apponantur, legit totus psalmus CLIV: « Exaltabo te, Deus meus rex, et benedic nomini tuo in seculum, » etc. Deinde, appositi cibis, recitatur a sacerdoti benedictio mensa, et quae apposita sunt ita benedicuntur: « Christe Deus noster, Benedic cibo ac potu servorum tuorum; quoniam tu es sanctus et nunc, et semper, et in secula seculorum. Amen. » Postea quando cibum gustarunt, in mensa surgunt, et simili omnes recitant illam benedictionem, cuius et Clemens et Chrysostomus mentione faciunt: « Benedic tu es, Deus noster, qui misericordia nostra, et pacis nos a juventute nostra, qui das escam omni carni, reple gaudio et latitiae seu hilaritate (σαρπειν) corda nostra, ut semper omnem habentes sufficientiam

Latina Ecclesie ritum benedicendi mensa et gratias agendi, omnes audimus et novimus, isque expressus existat in fine Breviarii Romani. Quin et Gentiles benedictebant mensa, eaque finita gratias agebant, immo libabant et sacrificabant diis suis, ut Julianum Apostolam fecisse docet Sozomenus, lib. III, cap. XIV. Sic et Turce ac Saraceni mensa benedicunt.

SECUNDA PARS CAPITIS

COMMENDAT LEGEM ET TIMOREM DEI, AC CONSILIJUM.

48. QUITMET DOMINUM, EXCIPET DOCTRINAM EJUS: ET QUI VIGILAVERINT AD ILLUM, INVENIENT BENEDITIONEM. — Redit de more ab hypothesi ad thesis; puta, a particularibus verecundiae, sobrietatis, modestie documentis reslit ad generale encum legis et timoris Dei, ejusque servate fructus, ac non servate peinas et damnationem. Sensus est, q. d. Hucusque commendavi multi partialia Dei mandata: nunc, ne in iis recensem, dis sim prolixior, catena omnia generatim par studio et affectu commando. Et quia custodiam mandatorum causa et radix est timor Dei, illum iterumque singulis inculco. Nam « qui timeret dominum, » reverenter « excipiet doctrinam ejus, » grec. ταῦτα, id est disciplinam, puta illam, id est eliget, id est amplectetur disciplinam ejus, et mane petentes eum redient sibi benevolum; Syrus clare, qui querit cultum Dei, accipiet doctrinam, et cum mane oraverit coram eo, exaudiat eum. Alludit ad Sapient. XVI, 28, ubi Sapiens agens de manna, quod autem ortum solis colligi debebat (nam sola

orientis ejus radiis (Aqescabat), subdit causam, dicens: « Ut notum omnibus esset, quoniam oportet praevenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te exortare », q. d. Ideo magna colligendum erat ante solis ortum (nam post ejus ortum solaribus radiis liquebatur), ut discent Hebrei non sterteret sed mane surgere ad orationem, et ad parandum cibum: cibus enim erat mama. Simile autem mama spiritualiter Deus imperit illis qui mane ad eum vigilant, dicuntque cum Psalte: « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo », Psal. xxxi, vers. 4. Et cum Isaia, cap. xxvi: « Animis mea desideravit te in nocte; sed et spiritu meo in praecordis meis de mane vigilabo ad te ». Hoc mama sapienti viri religiosi, qui manu de rebus divinis meditantur, psalmist, orant, Missam audiunt vel celebrant, etc.

19. QUI QUERIT LEGEM, REPLEBITUR AB EA: ET QUI INSIDIOSIS AGIT, SCANDALIZABITUR IN EA. — Graece, καὶ ὁ ὑπεροπτὴς οὐδεὶς εἰσέρχεται εἰς ἄνθρωπον, id est, hypocrita vel simulator, qui hypocritice simulat, scandalizabitur in ea; Tigrinum, qui sectatur legem, topiclabilabitur ea: simulatur autem offendens ex eo suspicetur; ali, qui legem querit, ex exploratore: et qui simulacrum agit, in ea offendit. Sensus est, q. d. Qui sinceramente querit legem Dei cognoscere, et cognitam operi perficeri; hic replebitur ejus bonis et fructibus, ministrum Dei favore, ope, gratia et gloria, adeoque omni bono, iuxta illud: « Timet Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum. Divites egerunt et esurierunt, inquireres autem Dominum non minuentur omni bono », Psal. xxxiii, 10. Ex adverso qui non sincerum, sed « insidioso », id est, fraudulenter, hypocritice et simulante agit, qui scilicet coram hominibus simulat se legi divine studiosum, cum in corde eam negligat et spernat, ac secreto dum a nemine videtur, eam prevaricatur et violat; hic offendit in ea: quia ob hypocrisia et violam legem acriter a Deo panierit, ineidebat in damnam graviam tam presentia quam extera. Sicut ergo Christus christianis fidelibus est peccata refugit et salutis, Iudeus vero incredulius est lapsi offensionis et petra scandali; qui ob suam in Christum perfidiam excedunt Dei gratia et salute, runnique in gehennam: sic patitur lex Dei et Christi studiosus et sincerus est causa salutis omnisque boni: hypocrita vero et prevaricatoribus est causa perditionis omnisque mali. Lex enim sui observatoribus promittit et præstat premium et felicitatem; prevaricatoribus vero minima et irrogat penam et damnationem. Vide dicta cap. i, 11 et seq. Aliud enim ad ea, ac presertim ad id quod dixit cap. i, 37: « Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, et non scandalizaberis in labiis tuis »; et ad id quod dixit cap. ii, vers. 19: « Qui diligunt Dominum, replebuntur lege ejus ».

20. QUI TIMENT DOMINUM, INVENIENT JUDICIUM JUSTUM, ET JUSTITIAS QUASI LUMEN ACCENDENT. — Te-

justum non est in Graeco, sed est epithetum proprium iudicij. Pro justitiis graece est δικαιώματα, id est justifications. Igitur per iudicium, graece γράψῃ, accipe id quod justum est, id quod rectum rationis iudicium dictat, id quod prescribit securlex et virtus, id quod jubet sancte Dei misericordia et voluntas: per justitas vero accipe opera justa, quibus ipsum iudicium justum, puta prescriptum legis et virtutis actu perficietur et impletetur. Sensus ergo est, q. d. Qui timet Dominum, facile ex lumine naturali rationis, vel supernaturali fidei, aut ex instructione doctrinarum et predictacionum cognoscere id quod justum est, et a Deo ejusque lege prescriptum: quod ipsi deinde opere perfecticias, haec sua justificatione, id est justitia et virtute, quasi lumine in die crescente, tanquam aliis prelubentibus, sua vita et moribus illustrante alios, eisque ostendente viam justitiae, salutis et felicitatis. Tamen enim Dei eos impellit ad agendum id quod justum est, legaque prescriptum, simulque illud eis ostendit, ut videant quid agere debeant, ut justie et pie vivant in hunc secundum, expectantes beatam spem, et adventum gloriae magni Dei, Tit. ii, 12. Unde Tigrinum verit: *Homo sclerous declinat castigationem, et pro voluntate sua protectum committitur; alii, et pro arbitrio suo communicebant apologistam;* Syrus vero, *homines astutis celat doctrinam, et post voluntatem suam facit iniquas.*

Nota hic: Sensati et justi in dubios differunt ab insensatis et injustis. Prius est, quod sensati si cadent vel errant, de casu vel errato corripit se palaustris, insensati vero non patiuntur. Posterioris, quod sensati culpam agnoscant, insensati tegant et excusent, iuxta illud Psalm. cxl: « Non declinas cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis ».

22 et 23. VIX CONSILII NON DISPERDET INTELLIGENTIAM, ALIENS ET SUPERBUS NON PERTIMESCAT TIMOREM: ET ITAM POSTQUAM FECIT CUM EIS SINE CONSILIO, ET SINE INSECTATIONIBUS ARGUETUR. — Est antithesis altera sensati et timorali, ac insensati et audaciis: quod sensatus sit a vir consili, qui scilicet nihil aggreditur nisi previa matura tum suo, tum prudentiam consilio, ideoque « non desperdet intelligentiam; » graece μη πειράσθε διανοίας; id est, non despiciat considerationem vel deliberationem; sed prius attente omnes circunstans et eventus considerabit et intelligebit, ne cibi impingat. At vero « alienus » consilio, puta temerarius et superbus, « non pertimescat timorem », id est rem merito timendum. Est metonymia: *timor enim ponitur pro objecto timoris,* puta pro eo quod timendum est: nam aliquo nemo timet timorem, sed timor est qui timetur timet. Aut planius, q. d. « Non pertimescit », id est non admittit « timorem », sed eum excludit, assumique acudiam et impudentiam, atque audacter se coniicit in pericula, que sensati timent et carent. Unde aliqui vertunt, non expavescit metu. Quin etiam postquam quippe « sine consilio », id est inconsulte et temerarie, « fecit cum eo », scilicet timore, « non pertimescit », q. d. Timorem et scrupulum sibi in facto subvenientem, post factum devorat et contemnit. Graece pro αὐτῷ et est πειρᾶν, quod Complutensis et Romani vertunt, secum, id est juxta suam voluntatem sine consilio, audacter et imprudenter, non pertimescat damna indecibi obvenientia. Quocirca « suis insectationibus arguerit », q. d. In his, quae tam avide sectatur, temeritatis arguetur, cum incident in angustias et

tiones, quibus se suos mores et facta comparaudo cum aliorum moribus et factis, tueatur et excusat, v. g. dicendo: Tales et tales illud volunt, illud agunt: cur ergo idem vales et agere nequeam? plebeis haec conceduntur, cur mihi dividit nobilis frena iniiciantur? haec majorum meorum fuere juris et dominii, cur mihi eorum heraldi credam iure uti non licet? etc. « Inveniet et superbis metu non afficiar, etiamque quid egerit impreditatus; alii, inconsulte; graece enim est θεωρεῖ, quod Noster verit, a sine consilio; Syrus: Homo sapiens non dimittit sapientiam occultationem, et iniquas non custodit lingua suam ».

Nota: Consilii et prudentie comes, imo causa, est timor: timor enim mali latens, vel obveneri instigt hominem, ut prudenter deliberet et consulat quid sit agendum vel omittendum, ne in quod dannum imprudens incurat. Quocirca docent physici prudentiam consistere in frigore, quod est causa timoris: fortitudinem vero et temeritatem consistere in calore, qui est causa audacie. Ita videmus timidos esse cantos, et ante declinari pericula, nec facile in aliquod discri- men incidere: audaces vero in mille noxas incurare.

24. FILI, SINE CONSILIO NIHIL FACIAS, ET POST FACIUM NON FORTEIES, — etiamque si nister sit rei evenitus: quia consilia proba sepe felici carent evanitu, ut mox pluribus ostendam. Graece, οὐ πειράσθε πόλεις ποιῶν, καὶ τὸ πνεῦμα μὴ παραπλανᾶται. Quod primo, Complutensis quasi geminum precepit verum: *Sine consilio nihil facias, et in hinciendo te ne paeniteat,* q. d. Antequam quid agas consulti, possi consultative: non audacter aggredere, nec mutu propositum aut consilium.

Secundo, alii vertunt: *Sine consilio nihil facias, et cum feceris, non paeniteat te.* Sunt enim nonnulli, qui post factum dolent et peinent, dum audiunt se prudentius et melius agere potuisse, ac meliore sorte nascisci, quemlibet alii nacti sunt. Hoc accedit sepe pusillanimis et melancholicis, quibus dicendum est: Sorte tua, quam Deus tibi dedit, contentus esto: Non omnia possumus omnes: Mellior est quies in mediocri bono, quam inquietudo in summo.

Tertio, Noster optimus verit: « Et post factum non paeniteat; » sic et Syrus, et postquam feceris, non pigebit te et Tigrinum, ne quid inconsulte facias, ut ne te facit paeniteat. Loquatur, inquit Janus, de rebus aliquo momenti et arduis, ad quae aggredienda opus est maxime junioribus consilio sapientum, iuxta motuitionem Tobie dicens: « Consilium semper sapiente perquire », Tob. iv. Et omnino in omnibus agendum utendum est consilio sacra Scriptura et verbi Dei; sic enim fit, ut facti non paeniteat nos aliquando, quia quod cum consilio fit sano et recto, bene fit, nec de tali facto dolendum est. Aut si consilium humanum non recte sucedat, hoc tamen consolatur agentem, quod non suum iudicium sentens sit, nec temere rem aggressus sit, sed consilio eorum quos adire et audiare illum conveniebat. Convenit satis cum hac sententia illud Sallustii: « Prius,

quam aliquid facias, consulto : ut ibi consulueris, mature facta opus est. » Ceterum in sequentibus insinuat consilium maxime capiendum ex verbo Dei et ejus voluntate, ut faciebat David dicens, *Psalm. cxviii.* 24 : « Nam ex testimonia tua meditatio mea est, et consilium meum justifications tue. » Siracidi succinit Nazianzenus in *Tatianischis* :

*Principes agas mil; crepta sed ne deseras;
Protece prasat, quam boni quid scindere;*

q. d. Nec temere quidquam inchoandum, ne temere deserendum. Diu delibera : ubi deliberari, constanter exsequeri. Et S. Basilus in *Isaiam*, cap. i, 26 : « Sacra quedam res est consilium, inquit, voluntatum unio, fructus dilectionis, humilitatis insignis. E diverso intolerabiliter est superbia argumentum, existimare se nullius egere consilio, sed sibi uni attentum esse, quasi solus possit sibi consilio decernere que optima sunt. » Causam dat paulus ante : « Plane non exigui momentum beneficium est, quod a prudente et benevolo consule emanet consilium ; quippe qui suo adventu supplet quod desit prudentie, consilium de re quaque captivum. » Et S. Benedictus in *Regula*, cap. iii : « Si quis minora, ait, agenda sunt in monasteri utilitatibus, seniorum tantum utatur consilio, sicut scriptum est : Omnia fidei eum consilio, et post factum non penitebit. » Edimerus, in *Vita S. Anselmi*, lib. I, de eius scribit : « Sciens, inquit, scriptum esse : Omnia fidei eum consilio, et post factum non penitebit, nollebat se unice earum quas mente volvet, inconsolite credere, ne in aliquo videatur Scriptura preceptum non obediere. »

Percent contra hoc praeceptum temerari et praecepites, ait Rabanus, cum bonorum actuum tempus preveniunt, meritum pervertant, et sepe in malis corrumpunt, dum bona minime discernunt, qui nequaquam que, et quando agant, inspicunt ; sed plerumque acta, quia ita non debuerant agere, cognoscunt. Unde per Salomonem dicitur : Palpebra tua preceperunt gressus tuos. Palpebra quippe gressus preceperunt, cum operacionem nostram consilia recta preveniunt. Qui enim negligunt considerare praevidere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergebat iter conficit ; sed praevidens sibi metispi non attendit ; atque idcirco citius corruit, quia quo pedem operis posvere debeat, per palpebram consiliu non attendit. » Et inferior : « Sed famem sciendum, quod multi sunt qui inueniunt consilium, sed veritatis et pacis non inventent stabilimentum. Sicut in Evangelio legitur, quod Scribe et Pharisei abeuntes consilium inuenient adversum Jesum, ut caperent eum in sermone, *Math. cap. xxii. item cap. xxxv.* Principes sacerdotum consilium fecerunt, quomodo Jesum doleroferent et occiderent. Unde in *Psalterio* beatum virum esse dicit, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum

non stetit, et in cathedra pestilente non seddit : sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Sollemnudo ergo salubre est consilium, quod ex Spiritu Sancti dono juxta legendam divinam, per fidem et Deum timendum profertur documentum. »

Haec de causa Deus hominem creaturam consilium iuvit inter tres S. Trinitatis personas ; ait enim : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, » q. d. Creenus hominem capacem consilii cum consilio, ut ipse a nobis, imo a sui creatione, discat omnia agere cum consilio. Ita S. Gregorius Nyssenus, *De Opificio hominis*, cap. iii. Unde eterno Dei sapientia id ipsum de profector, *Proverb. viii.* 42 : « Ego, ait, sapientia habito in consilio, et eruditus infusum cogitationibus, » q. d. In consilio habitat sapientia, in precipitatione insipientia et amentia. Et cap. xii, vers. 10 : « Inter superbos semper jungitur : qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. » In consilio ergo praesens, immo preses est sapientia. Et cap. xi, 15 : « Via stulti recta in oculis ejus : qui autem sapiens est, audit consilia. » Idem videt per umbram Plato qui dixit, « consilium rem quadam sacram esse. » Et Aristoteles qui assertit, « consilium capere eorum, que inter homines sunt, diminivimus esse. » Inter Symbola Pythagore exstat hoc : « In solitudine sine baculo non ambulandum, id est, cum amicis in necessitatibus conferendum et consulendum. » Et hoc : « Egregienti et lariibus sincipit, redeunti occiput scalpendum ; id est praeventionem et diligientiam ad res agendas existamandam, his peractis memoriter examinandas : » sinciput enim consilii et praeceptionis, occiput memorie est symbolum. Post factum enim res memoria retracula est, ut, si quid erratum sit, corrigatur ; si quid desit, suppleatur. Et hoc : « Duorum temporum quam maxime habendam curam, matutini et vesperini, id est eorum que acturi sumus, et eorum que gesserimus : » illa consilio providenda, haec emendanda sunt.

Porro inter septuaginta Interpretes ordine quinquagesimus secundus interrogatus a Ptolemaio Philadelpho : « Quibus consultoribus utendum est ? » respondit : « His qui multis in rebus versati, summam erga se benevolentiam servent ; atque moribus sint tui similes. » Ita Aristaeas, *In Septuaginta Interpretibus*.

Moraliter, discit hic actus hominum non eventi, sed consilio metiendo et estimando esse. Erat ergo stolidum vulgus, quod non consili prudenter, sed fortuna speciat eventum, eaque tantum judicialis esse providefacta, que felicitas commendavit ; juxta illud Phyllidis ad Demophontem, apud Ovidium :

*Exitus acta probat : caret successibus oplo,
Quisquis ab eventu facta nota data putat.*

Hic fuit sensus omnium sapientum, etiam Gen-

lium. Unde Artabanus apud Herodotum in *Polyhymnia* : « Bene, inquit, consultare compereo maximum esse lucrum : nam etiam si quid e contrario eventurum est, nihil tamen minus bene consulum est, superavitque fortuna consilium. At qui turpiter consultavit, si fortuna obscurdavit, ille est quidem voli compus, nihil tamen minus male consilium cepit. » Isocrates in oratione quam de laudibus Helenae conscripsit, carpit eos qui ante rem animadvertere nil possunt, sed rerum eventus solum considerant. Cicero quoque pro *Rabiro*, eos redargit, qui consilia evenientia ponderant, et qui multum illum propidisse censem, cui bene processerit : cui secus, nihil sensisse dicunt, ut jam nihil esse videatur, nisi divinare sapientes. Idem, *Philipp. xi* : « In recta, inquit, sententia ne vieta quidem causa vituperanda est. » Et in *Paradoxis* : « Nec enim peccata rerum eventu, sed virtus hominum metienda sunt : qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. » Demosthenes alter eloquentis octuor in oratione quaies Ctesiphontem adversus Eschinem defendit : « Vide, ait, quid ipse consili capiendum censurum : nec ea que intervenerunt, intorquas ; nam finis rerum omnium, ut fortune libuit, impunito ; electio vero consultantis ingenium ostendit. » Liviuss, *decacl. 3. lib. VII.* : « Apparabit, inquit, quo nihil iniquius est, ex eventu famam habiturum. » Et *decacl. 4. lib. VIII.* tradit apud Carthaginem in cruce tolli impotentes, si prospero eventu, pravo consilio rem gererunt. Quintillianus, *declar. 281* : « Nonquam mens, ait, exiit estimanda est. » Plinius, *lib. V. epist. ad Rufum* : « Est omnino, inquit, pravum, sed usi receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout prospere aut male coidunt, ita vel laudantur vel reprehenduntur. » Tacitus, *lib. I. De Suetonio Paulino* : « Conculcat, inquit, natura, et cui canta potius consilia, quam prospera ex causa placuerint. » Seneca, *lib. IV. Declar.* : « Omnia honesta opera voluntas inchoat, occasio perfecti. Sepe honesta virtus est, etiam ubi eam fellit exitus. Sceleris quoque, quamvis citra existum subducuntur, punitur ; nec infelix virtus amittit gloria titulum, nec gloriam virtutis interrupit fortuita felicitas. » Plutarchus, *in comparatione Nicias et Crassi* : « Ne illi, ait, sedis recte judicare viuent, qui cum Alexandri laudent expeditionem, Crassi audent vituperare conatus. Neque enim decet ex eventu rei judicia facere. » Denique Jurisconsulti vox est : « Fraudis interpretatio in iure civili non ex eventu duxata, sed ex consilio quoque desumitur. »

23. *In via ruine non eas, et non offendas in lapides (graece, in lapidosis) : nec credas te vite labore, ne ponas anime tue scandalum. Pro labore Noster videtur legisse ἀποδεῖν ; κόντρα enim est labor. Romani codices legunt ἀποδεῖν ; id est non explorata ; ali legunt ἀποδέσθαι, id est plane, inoffense, carente offendiculis ceterisque incommodis et impedimentis. Unde Tigurina*

verit : *Ne ingrediaris viam impeditam, ut ne offendas in petrecsis ; rursus autem plana via ne fitas, q. d. Cave duo extrema, scilicet primo, ne nimis ardua, periculosa et difficultia aggrediatis, quia in illis facile offendes et corruas ; secundo, ne nimis sis securus in rebus que videntur faciles et planae, quia sicut in via plana latere possunt fuisse, saxa, stimuli, in que, nisi adverteras, impinges : ita in rebus que videntur plane, possunt laterre multe difficultates, et multa pericula daunaque abscondi.*

Porro Syrus verit : *In via asperitatis ne incites, ne forte offendas in petra bis. Ne confidas in via triquorum, et in viis tuis esto cautus ; Arabicus : Ne incelas in via petra (id est petros, lapidis refusa), ne forte offendas in petram bis. Juxta Vulgam lectionem sensus est, q. d. In via ruine exposita ne ambules ; ita fieri, ut in ejus lapides et scandala non impinges, nec offendas. Rursum ne in eas viam valde laboriosam ; ne in ea ponas anima tue scandalum, » id est offendiculum, ut scilicet per nimium laborem et lassitudinem aliebi impinges et corruas. Est parens, significans non esse capessenda negotia periculosa, vel valde laboriosa ; quia in illis ruine, in his molestie, lassitudinis et turpissime vita est periculum, v. g. Non facile est navigandum in Indias opum causa ; quia hoc iter longissimum est, periculoso et valde laboriosum ; satius enim est domi securae modicum quam in Indis multum cum tanto periculo et labore hucari, juxta illud Ben-Sira, *alphabeto* 1, litera Coph : « Propinqua negotiatio comeditur a domino suo : longinquaque comedit dominum suum. » Inter apophthegmata S. Laurentii Justiniani existat : « Vita ea que multis obstaculis impeditur ; quia opera Spiritus Sancti facilia sunt et aquilibria, diaboli vero aspera et plena suntibus. » Ita habet Vita ejus, cap. ix. Inter Symbola Pythagore exstat hoc : « Sepiam piscem non edendum, id est, res implicatas non recipendas. » Et hoc : « Pede in limine illiso retrocedendum, id est, quae in ipso principio noxia sunt, non prosequenda. » Et hoc : « Oleo sedem ne commacula, id est mil age quod tuum aliorum uti perturbet. »*

Rursum, ne statum, officium vel opus periculosum vel onerosum nimis, viresque tuas experitas suscias ; et enim gravabis corpus, et spiritum opprimes, vivesque miser et erumposus. Hinc et prius asceta et anachoretæ magno quidem labores, orationes et penitentias sibi indicabant, sed viribus suis, gracieque quam a Deo accepérant, commensos. Et martyres ad omnia tormentorum genera alacres sese offerebant, quia hinc cogebat necessitas profundi fidei cum periculo vitae, inde gratia Dei eos animabat, et tormentis omnibus superiores efficiebat. Magui enim et praestantis animi est, pericula et tormenta, dum ingruunt, contempnere et superare. Nam, ut ait

Elias Cretensis in *orat. 4 Nazianzeni*: « Fortitudinis est iis in rebus, in quibus audacia adhibenda est, et que vires non excedunt, fidentem animum præbere, ne bella formidare, sed res graves constanter præferre: timiditatis autem et ignavie, ab iis que aggredienda sunt, refugere, animumque frangi. At vero adversus impossibilia, minimeque aggredienda, et in quibus plus periculi quam commodi inest, se obiecere atque impeliere, temeritatem est; sicut contra cedere ac pe- dem referre, cautionis et prudenter. Stultum enim est, ut eorum quas speras aliquid adipiscaris, de rerum omnium tuarum summa periclitari, » ut si Iudaius Apostolus temeraria audacia invadens Persas; unde vitam et totum pene imperium Romanum perdidi. Nam, ut ait ibidem ipso Nazianzenus: « In his rebus, quas audacter aggredi conuenit, magnum et prudenter animum gerere, magnanimitatis est; sicut contra languorem, ac perfectum detrectare, timiditatem et ignaviam. At ubi plus periculi imminent, tum vero obviam procedere, sequi in criminis obfrudere, non autem reprimere ac retinere, temeritati ducentum est; sicut et contrario cedere, cautionis et prudenter. »

Illustrissimus sententia exemplum existat in Vita B. Petri Celestini, qui ex anachoreta et fundatoris Ordinis Celestinorum creatus Pontifex dictus est Celestinus V. Cum enim nimis se dedisset austeriori, ut vix tercio diu cibum sumeret, nec nisi panem et aquam, sex per annum ageret Quadragesimas, in nuda humo cubaret, cilicio et catena ferrea constrictus, in hieme frigori se exponeret, ut conglađias semivimur inventaret, divinam audi vocem, discretione eum ad monachum, dicenteumque: « Noli, Petre, omnes tam grave ascello tibi imponere, quoniam si perimus cum enere indiscreto, ratione Deo redditurus es pro eo. Debitor est tibi rationabilis servitus, et tu illi necessarie sustentationis: si vis portari, porta. » Cui obtemperans, rigore vite temperavit. Idem electus in Pontificem, cum pontificatio operata et pericula per dimidium annum sensisset, ultra ponitatem se abdicavit, ac ad cellam a teneris adamatam se recepit anno Domini 1244, post sequendum ex eadem migravit in coelum, vere jam celestius Celestinus. Unde Alvarus Pelagi, lib. II *De Planeta Ecclesie*, art. 41: « Considerans, inquit, S. Petrus de Murrone, canonizatus per Ecclesiam, qui funeris Coelestini V, tanta onera papatus et pericula, perfecte renunivit papatu. Quod credo fuit maior miraculum, et maior virtusque humilitatis et perfectionis exemplum, quam aliquod quod fecit (multis enim clariori miraculo) et quod fuerit diebus nostris, et ante per multa tempora: quia totum istud onus Papale, quod maior est quam dici possit, non est qui recusat, sed qui in illud se projiciat, gloriam considerans non onus. » Quocirca Gregorius XIII Pontificem Celestinium mirifice coluit, eumque in aula

deambulabat Vaticani egestie depingi curavit, ut jugiter eum in oculis et mente haberet.

26. ET A FILIO TUIS CAVE, ET A DOMESTICIS TUS ATTENDE. — Tigurina: *Atque etiam a liberis tuis tibi caues, et ne nocent tibi domestici, prouide,* Versu precedentem monuit non esse capescenda periculosa nimisque laboriosa: hic monet, ne quis nimis confidat iis que secura et plena viventur, nimurum, ne nimis credit filii et domes- tici; quia utrige saepe infili et ingratuntur, sive ipsi imprudentes, ut noxi, suggestor; sepiissima cupidi, ut sua querant commoda, non patris vel heri, immo subinde ejus bona furentur et absument: omnes enim que sua sc̄it queruntur, ait Apostolus. Hoc est, quod ait Michaelas, cap. vi, vers. 5: « Nolite credere amico, et nolite confidere in duce: ab ea, que dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. Quia filius contumeliam facit patri, et filia consurgit adversus matrem suam, nurus adversus sororum suam: et inimici hominis domestici ejus. »

27. IN OMNI OPERE TUO CREDE EX FIDE ANIME TUE: HOC EST ENIM CONSERVATIO MANDATORUM. — q. d. Duxi non esse credendum filii, non domesticis. Dices: Cui ergo credam? Respondeo: « Credere anime, id est conscientiae, » tunc, » ut quod conscientia tibi dictat agendum vel non agendum, hoc agas vel non agas. Conscientia enim data est unica a Deo quasi padagogus, et norma actionum. Sed vide, ut anime credas « ex fide, » id est sequare credulitatem et dictamen conscientiae, at non erroneum: sed quod sit secundum fidem et legem Dei, quod, scilicet, conscientia respiciens fidem et legem Dei, faciendum dictat. Ita Rabanus: « enim ex fide referendum est ad credere, non ad animam, ut patet ex Graeco *πίστει*, id est credere, fide, confide, fideli esto, fidum te praebare. Haec enim omnia significat Hebraicum *ΓΝΩΣΜΟΝ* hebrei, qui respondet Graecum *πίστην* et Latinum credere. Unde aliqui vertunt: *In omni opere confide anime tue;* Tigurina: *In omni opere bono anime fidelem præsta: hoc enim mandata servare est;* Syrus: *In omnibus operibus custodi animam tuam: quia omnis, qui ita est, servat præceptum Arabiticus: custodi animam tuam ex omnibus operibus tuis;* qui perficerit haec omnia, jam custodiunt mandata Domini. Sic Apostolus ad Rom. xvi, 23: « Omne quod non est ex fide, » id est ex credulitate conscientiae, « peccatum est; » quia si quis faciat quod credulitas conscientiae illi dicta non esse facendum, peccat, esto res in se non sit mala, sed bona et licita. Jubet ergo in omni opere conscientiam esse conscientiam, ut nihil fiat contra ejus dictamen. Vidi in ibi dicta, et Eccl. xxxi, 15: « Hoc est enim conservatio mandatorum, » quia qui sequitur dictamen conscientiae innoxium fidei et legi Dei, errare et peccare nequit, sed ambulat iusta mandata Dei, eaque adimpleat. Ad hoc enim jugiter eum extimulat dirigique conscientiae stimulus. Paulo alter Palacius: Moses, inquit, in

reous dubius intrabat in tabernaculum Dei Deum consultus, David intrabat in sanctuarium Dei: tu ergo intra in animam tuam, si quod dubium opus agredieris, ibi consule Dominum, et fideliter credere animae tue tibi consulent. Quia vero hoc erat obscurum, declarat Auctor, dicens, hoc esse conservare mandata: id est credere fideliter animae, est servare mandata; tunc scilicet credendum est anima, cum illa iubet servari mandata. Quod iterum explicit Auctor dicens: « Qui credit Deo, » attenuat mandata ejus: et qui confidit in illo, non minorabitur; » ut sit hic huius rei ordo: In rebus dubiis animam tuam intra: ibi Deus oracula dabit. Dabit vero oracula mandatorum suorum. Igitur animae mandata Dei consulent fideliter credere: nam illa Deo vere credit.

28. QUI CREDIT DEO, ATTENDIT MANDATIS: ET QUI CONFIDIT IN ILO, NON MINORABITUR. — Codices Graeci Roman correcti pro Capitulo, id est *Domino puto Deo, legumque id est legi.* Unde verlunt: *Quo credit legi, attendit mandatis. Sed melior est Vulgata lectio. Probat id, quod dixit versus precedentem credere animae, id est conscientiae sue, esse servare mandata, hoc syllogismo: Qui credit Deo, servat mandata Dei: sed qui credit con-*

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequatur dicta de confidentia et timore Dei, assertisque quod ipse parat securitatem et felicitatem, quodque lex sit timore Deum fideli, sicut ipsa fidelis est legi. Secundo, vers. 7 usque ad 20, agit de Dei prædestinatione et discrezione, qua per sapientiam suam, uti dies festos a non festis, sicut et homines prius ab impensis discrevit et separavit: atque eisque rei contrarium apposuit et opposuit ad plenitudinem et dæorem universi. Tertio, vers. 20, usque ad 25, docet prudentius esse non edere bona filii vel amicos ante mortem. Quarto, vers. 25 usque ad finem, docet, quomodo regendi sint servi.

4. Timent Dominum non occurrent mala, sed in tentatione Dens illum conservabit, et liberabit a malis. 2. Sapiens non odit mandata et justitias, et non illidetur quasi in procilla navis. 3. Homo sensatus credit legi Dei, et lex illi fidelis. 4. Qui interrogacionem manifestat, parabit verbum, et sic deprecatus exaudiatur, et conservabit disciplinam, et tunc respondebit. 5. Praecordia fatui quasi rota carri: et quasi axis versatilis cogitatibus illius. 6. Equus emissarius, *et amicus subsannator*, sub omni supradidente hinuit. 7. Quare dies diem superat, *ceterum lucem, et annus annum a sole?* 8. A Domini scienti reparati sunt, facto sole, et præceptum custodiunt. 9. Et immutavit tempora, et dies festos ipsorum, et in illis dies festos celebraverunt ad horam. 10. Ex ipsis exaltavit et magnificavit Deus, et ex ipsis posuit in numerum dierum. Et omnes homines de solo, et ex terra, unde creatus est Adam. 11. In multitudine discipline Dominus separavit eos, et immutavit vias eorum. 12. Ex ipsis benedixit, et exaltavit: et ex ipsis sanctificavit, et ad se applicavit: et ex ipsis malodixi, et humiliavit, et convertit illos a separatione ipsorum. 13. Quasi lumen sigilli in manu ipsius, plasmare illud, et disponere. 14. Omnes via ejus secundum dispositionem ejus: sic homo in manu illius, qui se fecit, et reddet illi secundum judicium suum. 15. Contra me,